

Spatial Distribution Analysis of Fig Product Value Chain (Case Study: Rural Areas of Kohmareh District, Kohchenar County, Fars Province)

MohammadReza Rezvani ^{1*}, Alireza DarbanAstane ², Hossein Hosseinpour ³

1. Professor of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran
2. Associate Professor of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran
3. Master student of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

*Corresponding Author, rrezvani@ut.ac.ir

Received Date:
20/06/2024

Revise Date:
19/10/2024

Accepted Date:
03/11/2024

Published Date:
20/12/2024

Article Info

Abstract

Research Paper
Volume 5, Issue 17, winter 2024
Pages 43-63

One of the new approaches in agricultural development is to pay attention to the value chain of agricultural products. the aim of the current research is to analyze the spatial distribution of different links of the fig product value chain at the level of the villages of Kohmehreh district and to analyze the position of rural areas in the fig product value chain. This study has a practical orientation and in terms of purpose, descriptive-analytical. The method of data collection was done in the library and field (questionnaire). The validity of the research was confirmed based on the opinions of experts and its reliability was confirmed by calculating Cronbach's alpha coefficient. The statistical population of the research included 934 fig producers in the villages of Kohmehreh district, and 270 farmers were determined as a sample using Cochran's formula. To analyze the data, one-sample t, ANOVA and Duncan tests were used in the SPSS software environment, and ArcMap software was used to prepare the map. The results showed that the supply and production circles are in a good condition, while the processing, maintenance, marketing and sales and consumption circles are in a bad condition. In terms of spatial distribution, the northeastern, eastern and southeastern regions are suitable for fig gardening due to natural and climatic conditions. Also, the villagers are active in the supply and production circles and are absent in the processing and marketing circles and are semi-active in the consumption circle.

Keywords: Value Chain, Rural Economy, Transformation And Complementary Industries, Fars Province

Cite this article:

Rezvani, M. R., DarbanAstane, A. R., & Hosseinpour, H. (2024). Spatial Distribution Analysis of Fig Product Value Chain) Case Study: Rural Areas of Kohmareh District, Kohchenar County, Fars Province) . Journal of Economic Geography Research, 5(17), 43-63.

 <https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2033133.1192>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

One of the sub-sectors of the agricultural sector is horticulture, which plays a significant role in ensuring food security and livelihood of villagers. In terms of climate and weather conditions, Iran is one of the most suitable countries for producing various garden products. Considering the level of cultivation and the significant production of figs in Kohmereh sector, it has a high potential for the development and improvement of the value chain of this product. However, the resulting value goes to the intermediaries. And the role of farmers is limited only to the initial link of the value chain. If it is fair that they benefit from the added value that is created in other links of the value chain. Based on this, the aim of the current research is to examine the status and spatial distribution of supply, production, processing and storage, marketing and sales, and consumption of the fig product value chain at the level of the villages of Kohmereh district and to analyze the position of rural areas in the fig product value chain.

Methodology

The current research is of applied and descriptive-analytical type. Information was collected by library and survey method. Questions were evaluated with experts' opinions and reliability using Cronbach's alpha coefficient. Data analysis was done using one-sample t-tests, one-way analysis of variance (Anova) and Duncan's post hoc test in the SPSS software environment. Also, ArcGis software and IDW interpolation tool were used to prepare spatial distribution maps of fig product value chain links in Kohmereh sector.

Results and discussion

In this study, the data were first collected with a rank scale and in the form of a Likert scale. Then, the items related to each circle were combined and their average was obtained, and in this way, the scale of the data was changed from rank to relative. In the following, due to the normality of the data, the one-sample t-test was used to compare the averages and check the status of the fig

product value chain at the level of the sampled villages. In this study, the fixed average of the average limit was determined as 3. The results showed that supply and production circles with averages of 3/66 and 4/36 are in good condition, and processing and maintenance, marketing and sales, and consumption circles are in poor condition with averages of 2.53, 2.87 and 2.94. One-way analysis of variance (ANOVA) test was used to categorize villages in terms of spatial distribution of different links of the fig product value chain. In this test, considering that the value of f in all links of the value chain is positive and their significance level is less than 5 percent. It indicates that there is a significant difference between the studied villages in terms of the spatial distribution of supply, production, processing and maintenance, marketing and sales and consumption of fig product value chain. In the following, Duncan's post hoc test was used to categorize villages. Examining the situation and spatial distribution of different links of the fig product value chain shows this issue that the fig gardeners of the villages of Kohmereh district have full participation in supply and production circles, which are considered to be the most important links in the value chain. In the circles of processing and maintenance, and marketing and sales, they do not have a favorable participation and are passive. In the consumption circle, the villagers have a semi-active presence.

Conclusion

The spatial distribution of the general state of the fig product value chain at the level of the Kohmera sector shows this that the eastern and southeastern areas of the sector, due to their natural and mountainous location, climatic conditions and suitable soil, have a suitable condition for horticultural activities and especially fig cultivation. In addition to horticultural activities, the northern and central areas, due to their natural and mountainous location, have also created a field for agricultural activities. Due to the plains of the western and southwestern areas, agricultural activities and summer cultivation have developed more than horticultural activities.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تحلیل توزیع فضایی زنجیره ارزش محصول انجیر

(مورد مطالعه: نواحی روستایی بخش کوهمره ۵، شهرستان کوهچنار، استان فارس)

محمدرضا رضوانی^{۱*}، علیرضا دربان آستانه^۲ و حسین حسین پور^۳

۱. استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۲. دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۹/۳۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۸/۱۳

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۷/۲۸

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۳/۳۱

چکیده

اطلاعات مقاله

از رویکردهای نوین در زمینه توسعه کشاورزی، توجه به زنجیره ارزش محصولات کشاورزی می‌باشد. تا کنون مطالعات چندانی در داخل کشور و بویژه استان فارس، در خصوص زنجیره ارزش محصول انجیر صورت نگرفته است. لذا هدف پژوهش حاضر، تحلیل توزیع فضایی حلقه‌های مختلف زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح روستاهای بخش کوهمره و تحلیل فضایی جایگاه نواحی روستایی در زنجیره ارزش محصول انجیر می‌باشد. این مطالعه دارای جهت‌گیری کاربردی و از نظر هدف، توصیفی-تحلیلی می‌باشد. روش گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) انجام گرفته است. رویای پژوهش بر اساس نظرات خبرگان و پایایی آن با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد. جامعه آماری پژوهش، شامل ۹۳۴ بهره‌بردار محصول انجیر در روستاهای بخش کوهمره بوده است که با استفاده فرمول کوکران تعداد ۲۷۰ بهره‌بردار به عنوان نمونه تعیین شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های آماری t تک نمونه‌ای، آنووا و دانکن در محیط نرم‌افزاری SPSS و برای تهیه نقشه از نرم‌افزار ArcMap استفاده شد. نتایج نشان داد حلقه‌های تأمین و تولید دارای وضعیت مناسب و حلقه‌های فرآوری و نگهداری، بازاریابی و فروش و مصرف از وضعیت نامناسبی برخوردار هستند. به لحاظ توزیع فضایی محدوده‌های شمال‌شرقی، شرقی و جنوب‌شرقی، با توجه به موقعیت طبیعی کوهستانی و شرایط اقلیمی دارای وضعیت مناسبی برای فعالیت‌های باغداری از جمله محصول انجیر می‌باشد. محدوده‌های شمالی و مرکزی با توجه به موقعیت پایکوهی، علاوه بر فعالیت باغداری، زمینه را برای فعالیت‌های زراعی نیز به وجود آورده است. محدوده‌های غربی و جنوب‌غربی به دلیل دشتی بودن، فعالیت‌های زراعی و کشت صیفی‌جات نسبت به فعالیت‌های باغداری بیشتر توسعه پیدا کرده است. نتایج نشان دهنده حضور فعال روستاییان در حلقه‌های تأمین و تولید و عدم حضور در حلقه‌های فرآوری و نگهداری، بازاریابی و فروش و حضور نیمه‌فعال در حلقه مصرف می‌باشد.

دوره ۵، شماره ۱۷، پاییز ۱۴۰۳
صص ۶۳-۴۳
مقاله پژوهشی

کلید واژه‌ها: زنجیره ارزش، اقتصاد روستایی، صنایع تبدیلی و تکمیلی، استان فارس.

rezvani@ut.ac.ir

* نویسنده مسئول:

ارجاع به این مقاله: رضوانی، محمدرضا؛ دربان آستانه، علیرضا؛ و حسین پور، حسین. (۱۴۰۳). تحلیل توزیع فضایی زنجیره ارزش محصول انجیر (مورد مطالعه: نواحی روستایی بخش کوهمره، شهرستان کوهچنار، استان فارس). فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۵ (۱۷)، ۶۳-۴۳.

 <https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2033133.1192>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

مقدمه

کشاورزی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی کشورهای دنیا است و نقش آن در توسعه و ثبات اقتصادی و سیاسی و بین‌المللی انکارناپذیر است (رومیانی و همکاران، ۱۴۰۲). اهمیت بخش کشاورزی در توسعه اقتصادی کشورها بیانگر این واقعیت است که کشاورزی به عنوان اولین بخش اقتصاد و عرضه کننده عوامل اساسی زندگی بشر و بخش‌های دیگر اقتصاد است (ایزدی و قنبری، ۱۴۰۰). یکی از کارکردهای اصلی اقتصاد مناطق روستایی، کشاورزی است که بر اشتغال، امنیت غذایی و خودکفایی روستاییان تأثیر بسزایی دارد. از مؤثرترین روش‌های توسعه اشتغال و افزایش درآمد خانوارهای روستایی، گسترش فعالیت‌های کشاورزی از قبیل زراعت، باغداری و دامداری است (اصغری لقمجانی و همکاران، ۱۳۹۵). امروزه بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان چه در مقیاس محلی و چه در مقیاس ملی و فراملی، یک رابطه منظم، سریع و آسان وجود ندارد. تصمیمات متناقض، نبود یک ساختار سیستمی بین مراجع تولید و مصرف، تأمین‌کنندگان نهاده‌ها، فرآوری‌کنندگان، سیستم‌های لجستیک و حمل‌ونقل منجر به ضعف در فرایندهای تولید تا بازاریابی و مصرف محصولات کشاورزی شده و ارزش افزوده بهینه در فرایندهای تولید تا بازاریابی محصولات و توزیع عادلانه منافع بین عناصر و حلقه‌ها حاصل نمی‌شود (اسدپور و اسداله‌پور، ۱۳۹۹). نگاه جزئی‌نگر نسبت به بخش کشاورزی و توجه خاص به تولید باعث شده تا در برنامه‌ریزی و اجرا، از پرداختن به سایر مباحث از مرحله تأمین عوامل و نهاده‌های تولید، فرآوری، بازاریابی و رسیدن محصول به دست مشتری نهایی در قالب زنجیره ارزش غفلت و اهمال شود و منافع بالقوه بازیگران در طول زنجیره ارزش محصول از دست برود (ورمزیاری و همکاران، ۱۳۹۵).

زنجیره ارزش به یک سلسله مراتب از عوامل و بازارهای متصل اشاره دارد که با استفاده از ورودی‌ها و خدمات، محصولات را به شکل و ویژگی‌هایی که مصرف‌کنندگان تمایل دارند، خریداری و تبدیل می‌کند (Andre Devaux et al, 2018). مطابق با تعریف فائو ۱ در سال ۲۰۱۳، زنجیره‌های ارزش کشاورزی به عنوان سلسله مراتب، فعالیت‌ها و بازیگرانی شناخته می‌شوند که یک محصول کشاورزی را از مرحله تولید در مزرعه به مرحله مصرف نهایی منتقل می‌کنند و ارزش افزوده در هر مرحله به محصول اضافه می‌شود (Ndlovu et al, 2021). زنجیره ارزش کشاورزی شامل نهاده‌های تولیدی، کشاورزان، عمده‌فروشان، خرده‌فروشان، تجار، شرکت‌های مواد غذایی و غیره است که باید به شیوه‌ای تنظیم شده باشد که تقاضاهای گوناگون مصرف‌کنندگان را به بهترین شکل ممکن برآورده کند و این پیچیدگی و طولانی بودن زنجیره‌های ارزش محصولات کشاورزی از مرحله تأمین تا مصرف، آن‌ها را از دیگر بخش‌های اقتصادی نظیر صنعت و خدمات متمایز می‌کند و نیاز به هماهنگی و همکاری بین بازیگران آن دارد تا به بهترین نتیجه برسد (رضائی و همکاران، ۱۴۰۱). سهم‌بری عادلانه بازیگران زنجیره ارزش از منافع ایجاد شده در زنجیره ارزش، ارتقاء سطح درآمد و معیشت پایدار روستاییان، کشاورزان و عشایر، رفع فقر، گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش خصوصاً صنایع تبدیلی- تکمیلی و انبار محصولات کشاورزی در گرو توجه و توسعه زنجیره ارزش کشاورزی است (آقاصفری، ۱۴۰۱). با توجه به مفهوم عام زنجیره ارزش، آنچه مسلم است توسعه و ارتقای زنجیره‌های ارزش کشاورزی به عنوان راهبردی برای برقراری رابطه‌ای پایدار میان بازیگران و عاملان زنجیره، افزایش تولید، کاهش ضایعات در مراحل برداشت و پس از برداشت، امنیت غذایی (اسداله‌پور، ۱۴۰۲)، بهبود درآمد کشاورزان و توزیع مناسب فضایی آن (رضائی و همکاران، ۱۴۰۱)، رفع گرسنگی، رفع کمبود مواد پروتئینی و کاهش فقر غذایی به شمار می‌آید (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۹).

یکی از زیر بخش‌های بخش کشاورزی، باغداری است که نقش بسزایی در تأمین امنیت غذایی و معیشت روستاییان دارد (سپاهیان و همکاران، ۱۴۰۰). کشور ایران به لحاظ اقلیم و شرایط آب و هوایی از مستعدترین کشورهای تولیدکننده محصولات متنوع باغی است و در زمره کشورهای عمده باغبانی قرار دارد و بخش عمده‌ای از درآمد و معاش ساکنین روستاها که بخش مهمی از جمعیت تولیدکننده

تحلیل توزیع فضایی زنجیره ارزش ... / رضوانی و همکاران

کشور محسوب می‌شوند از فعالیت‌های باغبانی تأمین می‌گردد (رمضان‌نیا و همکاران، ۱۳۹۷). انجیر از جمله محصولات باغی دارای جایگاه خاص در جهان و کشور ایران است. مطابق با آمار سازمان کشاورزی خوار و بار جهانی در سال ۲۰۲۱، در مقیاس جهانی سطح زیرکشت انجیر ۲۹۹۵۴۱ هکتار بوده است و ۱۴۱۷۴۲۲ تن محصول انجیر تولید شده است. کشور ایران با ۱۹۴۵۵ هکتار سطح زیر کشت و ۸۳۸۹۹ تن تولید محصول انجیر، جزو ۱۰ کشور برتر دنیا است و جایگاه پنجم را به خود اختصاص داده است (FAO, 2022). بر اساس آمار سازمان جهاد کشاورزی در سال ۱۴۰۱، استان فارس با ۴۴۴۹۷ هکتار سطح زیرکشت و ۳۸۲۳۲ تن تولید، به عنوان قطب تولیدکننده انجیر در کشور شناخته می‌شود. در بخش کوهمره، نمونه‌های مختلفی از انجیر از جمله سبز، سیاه و زرد کاشت می‌شود. مطابق با آمار ارائه شده سازمان جهاد کشاورزی در سال ۱۴۰۱، سطح زیرکشت انجیر در بخش کوهمره، ۱۷۶۶ هکتار و ۱۷۱۹/۵ هکتار از آن بارور بوده است و از این مقدار ۲ هکتار به صورت آبی و ۱۷۶۴ هکتار به صورت دیم کشت شده است و ۱۷۲۰ تن محصول انجیر توسط ۹۳۵ بهره‌بردار برداشت شده است (سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، ۱۴۰۱).

لذا با توجه به سطح زیرکشت و تولید قابل توجه محصول انجیر، بخش کوهمره دارای پتانسیل بالایی برای توسعه و بهبود زنجیره ارزش این محصول می‌باشد. با این حال نواحی روستایی این بخش به دلیل نقص در زیرساخت‌های ارتباطی، کمبود دانش و خلاقیت در بین کشاورزان و محدودیت در دسترسی به منابع و اعتبارات، زنجیره ارزش محصول انجیر به شکل مطلوبی توسعه پیدا نکرده است. در این زمینه عمدتاً روستاییان و کشاورزان به عنوان بازیگران کلیدی، صرفاً تولیدکننده محصولات خام می‌باشند و از ارزش و منافع ایجاد شده در زنجیره ارزش بی‌بهره هستند و ارزش حاصله نصیب واسطه‌گران می‌شود و نقش کشاورزان فقط به حلقه‌های ابتدایی زنجیره ارزش محدود می‌شود. در صورتی که عادلانه آن است که از ارزش افزوده‌ای که در سایر حلقه‌های زنجیره ارزش ایجاد می‌شود، بهره‌مند شوند. بر این اساس هدف پژوهش حاضر این است که به بررسی وضعیت و توزیع فضایی حلقه‌های تأمین، تولید، فرآوری و نگهداری، بازاریابی و فروش و مصرف زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح روستاهای بخش کوهمره و تحلیل فضایی جایگاه نواحی روستایی در زنجیره ارزش محصول انجیر بپردازد. بر این مبنا پژوهش حاضر درصدد پاسخگویی به سؤالات زیر می‌باشد:

۱: توزیع فضایی عملکرد حلقه‌های زنجیره ارزش محصول انجیر در بخش کوهمره چگونه است؟

۲: جایگاه نواحی روستایی در زنجیره ارزش محصول انجیر در بخش کوهمره چگونه است؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

اصطلاح زنجیره ارزش، نخستین بار توسط مایکل پورتر^۱ در سال ۱۹۸۵ میلادی در کتابی با عنوان «مزیت رقابتی ملل» مطرح شد. بر اساس دیدگاه پورتر، مدل زنجیره ارزش شامل پنج فعالیت/ حلقه اصلی و فعالیت‌های پشتیبان/ حمایتی است. حلقه‌های پنجگانه اصلی که به پنج نیروی برتر پورتر در مزیت رقابتی معروف است در شکل ۱ نمایش داده شده است. حلقه‌های پشتیبان نیز شامل تأمین، توسعه تکنولوژی، مدیریت منابع انسانی و زیرساخت‌های شرکت است.

شکل ۱. پنج فعالیت اصلی مدل زنجیره ارزش پورتر (حسن‌پور و زارع، ۱۳۹۹)

زنجیره ارزش مجموعه‌ای از فعالیت‌هایی اطلاق می‌گردد که سبب می‌گردد تا در فرایند انجام کار، ارزش واقعی محصول و یا خدمت در مراحل تأمین، تولید و توزیع به شکل علمی تحلیل شود و با شناخت فرایندهایی که دارای بیشترین سهم در ارزش نهایی محصول هستند، به چگونگی افزایش ارزش افزوده برای ذینفعان به خصوص مشتریان کمک نموده و بقای کسب‌وکار را در فضای رقابتی تضمین نماید. محصولات تولید شده با عبور از هر حلقه از زنجیره ارزش، با ارزش‌تر می‌شود (شهرکی و همکاران، ۱۳۹۸)؛ بنابراین هدف از بررسی زنجیره ارزش، تحلیل فرایندهای مربوط به فعالیت‌های اصلی، پشتیبانی، بستر و زیرساخت‌هایی است که در خلق ارزش افزوده نقش دارند و از مرحله تأمین مواد خام و اولیه شروع می‌شود و مراحل تولید، عرضه و خدمات را نیز شامل می‌شود (Kaplinsky & Morris, 2001) و چارچوبی برای تفکر راهبردی پیرامون فعالیت‌های کسب‌وکار از نظر ارزیابی هزینه‌ها و سود فراهم می‌کند (Ricciotti, 2020). رهیافت زنجیره ارزش محصولات کشاورزی نیز بیانگر این نکته است که علاوه بر تولیدکنندگان، ذینفعان دیگری هم در مناطق روستایی وجود دارند که تغییر رفتار و روابط میان آن‌ها نیز دارای اهمیت است و ارائه خدمات به معنای کار با تمام ذینفعان کلیدی در طول زنجیره، در راستای بهبود بهره‌وری زنجیره ارزش می‌باشد (Berthe & Grouiez, 2020; Takahashi & Barrett 2014).

تا کنون مطالعات مختلفی در رابطه با زنجیره ارزش محصولات کشاورزی و برخی مطالعات در رابطه با زنجیره ارزش محصولات باغی در مراحل مختلف تأمین، تولید، عرضه و سایر حلقه‌ها انجام شده که در پژوهش حاضر به طور مختصر به بیان مطالعاتی پرداخته شد که بیشترین ارتباط را با پژوهش حاضر داشته‌اند.

اسداله‌پور (۱۴۰۲) در پژوهشی به بررسی تدوین مدل مطلوب کسب‌وکار در زنجیره ارزش محصول برنج استان مازندران پرداخته و بیان داشته است که نوسانات شدید قیمتی محصول در زمان برداشت و فعالیت دلالان، نارضایتی تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان را در پی داشته؛ لذا ارائه مدلی جامع برای کسب‌وکار زنجیره ارزش محصول برنج، بهبود و توسعه عملکرد زنجیره ارزش این محصول را به دنبال دارد. نتایج بیانگر این است که از بین مدل‌های چهارگانه کسب‌وکار در زنجیره ارزش، مدل ارکستر، مدلی مطلوب برای ایجاد، توسعه و ترویج ساختار زنجیره ارزش برنج در استان مازندران می‌باشد. چرخ‌تاییان و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی تحلیل کیفی چالش‌های پیش روی شکل‌گیری زنجیره ارزش سیب‌زمینی در استان همدان پرداخته‌اند و بیان داشته‌اند که بیشترین موانع مطرح شده توسط پاسخگویان، مفاهیم مالی از گروه فعالیت‌های پشتیبانی و کمترین فراوانی از نظر منبع و تعداد ارجاعات مربوط به تدارکات خروجی از گروه فعالیت‌های اصلی بود. ریاحی و نصیری زارع (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی موانع کارایی زنجیره ارزش

تحلیل توزیع فضایی زنجیره ارزش ... / رضوانی و همکاران

محصول زیتون در نواحی روستایی شهرستان طارم پرداخته‌اند و بیان داشته‌اند که کارایی زنجیره ارزش زیتون در شهرستان طارم منوط به مدیریت صحیح بازاریابی، تأمین زیرساخت‌ها، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و تأثیرگذاری سازمان‌ها و اتحادیه‌های صنفی می‌باشد. در مقابل، متغیر بودن قیمت خرید و فروش محصول، سودجویی واسطه‌ها از خرید محصول زیر قیمت بازار، پیش فروش محصول توسط باغداران، ضایعات بیشتر محصول در زمان نگهداری، واردات زیتون به کارخانه‌های فرآوری داخل شهرستان از معیارهای وابستگی است. تأمین منابع مالی و نهاده‌های مورد نیاز برای کشت زیتون نیز از عوامل مستقل می‌باشد و کمترین وابستگی به دیگر عوامل را دارد. محمدنژاد و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی به بررسی تحلیل وضعیت زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه پرداخته‌اند و بیان داشتند که وضعیت زنجیره ارزش صنایع تبدیلی در استان کرمانشاه مناسب نبوده و نیاز به بهبود و توجه جدی دارد. حلقه گم شده زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه در مرحله اول، مربوط به نبود ارتباط بین تولیدکنندگان/جمع‌آوری‌کنندگان محصولات با بخش صنعتی این صنعت و در مرحله دوم بین بخش صنعتی با مبدأ تجاری‌سازی محصولات در سطح ملی و بین‌المللی می‌باشد. این دو حلقه مفقوده موجب کم ارزش شدن فعالیت‌های تولید و توسعه‌ای صنایع تولیدی عسل در این استان شده است. مظهری و رسول‌زاده (۱۴۰۰) در پژوهشی به تحلیل زنجیره ارزش گل محمدی در استان خراسان رضوی پرداخته‌اند و نتایج نشان داد که گل محمدی به سه حالت مختلف از تولیدکننده به دست مصرف‌کننده می‌رسد. کانال یک شامل ۶ حلقه تأمین‌کننده، تولیدکننده، فرآوری‌کننده کوچک مقیاس، واسطه، خرده فروش و مصرف‌کننده است. کانال دو شامل ۶ حلقه تأمین‌کننده، تولیدکننده، واسطه، فرآوری‌کننده کوچک مقیاس، خرده فروش و مصرف‌کننده می‌باشد و کانال سه نیز شامل ۵ حلقه تأمین‌کننده، تولیدکننده، فرآوری‌کننده بزرگ مقیاس، صادرکننده یا خرده فروش و مصرف‌کننده داخلی و خارجی است. حلقه‌های مفقوده در زنجیره ارزش گل محمدی شامل ایجاد محصولات آرایشی و بهداشتی، تولید اسانس با برند ویژه، ایجاد بنگاه‌های فرآوری‌کننده در چهار شهرستان زاوه، کلات، خواف و گناباد، ایجاد کارگاه گل خشک‌کنی و استفاده از کشاورزی قراردادی در پنج شهرستان دارای تولید عمده می‌باشد. قاسمی و بخشی‌شادمهری (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی راهبردهای توسعه زنجیره ارزش انار در شهرستان مه ولات با استفاده از ابزارهای برنامه‌ریزی استراتژیک پرداختند و نتایج نشان داد که سطح زیرکشت بالای انار مهم‌ترین قوت، کوچکی و پراکندگی باغ‌های انار (خرده مالکی) مهم‌ترین ضعف، توان بالقوه یکپارچه کردن اراضی کشاورزی و باغ‌ها مهم‌ترین فرصت و اجرای طرح هدفمندی بارانه‌ها و عدم تمایل جوانان به کارگری از مهم‌ترین تهدید پیش روی توسعه زنجیره ارزش انار در شهرستان مه ولات است و به کمک ماتریس کمی استراتژیک و انتخاب راهبردهای حداکثر-حداکثر یعنی تهاجمی، راهبرد ایجاد صنایع تبدیلی انار به منظور تولید محصولات فرآوری شده و ارزش افزوده بیشتر برای کشاورزان برای توسعه زنجیره ارزش انار شهرستان مه ولات در اولویت اول قرار گرفته است.

میگل^۱ و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان ارزیابی پیکربندی اجتماعی-اقتصادی زنجیره‌های ارزش: یک چارچوب تحلیل پیشنهادی برای تسهیل ادغام تولیدکنندگان کوچک روستایی با تجارت جهانی کشاورزی، بیان داشتند که تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش ابزار مهمی برای ارزیابی و ارتقای عملکرد تجارت کشاورزی می‌باشد. به این منظور مدلی ارائه دادند که بررسی می‌کند زنجیره‌های تأمین در طول زمان و مکان چگونه شکل می‌گیرند و بازتولید می‌شوند. همچنین پیچیدگی اجتماعی-اقتصادی یک زنجیره ویژه کشاورزی را ارزیابی می‌کند و برای افزایش زنجیره ارزش کسب‌وکار کشاورزی، قابلیت شناسایی اقدامات اصلاحی و پیشگیرانه را دارد. ریکیتو^۲ (۲۰۱۸) در پژوهشی به تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش گوجه‌فرنگی در اتیوپی پرداخته و بیان داشته که گوجه‌فرنگی قبل از رسیدن به مصرف‌کنندگان، ارزش افزوده پایینی دارد و واسطه‌گران، گوجه‌فرنگی را با قیمت اندکی از کشاورزان می‌خرند و با قیمتی بالاتر می‌فروشند. فاصله از بازار، زمین شخصی، راندمان گوجه‌فرنگی و نوسانات قیمت از مسائل و موانع زنجیره ارزش گوجه‌فرنگی می

1. Miguel
2. Rikitu

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۵، شماره ۱۷، ۴۳-۶۳، پاییز ۱۴۰۳.

باشد. ناصر^۱ و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی به بررسی محدودیت‌های کلیدی در تولید و بازاریابی صنعت مرکبات پاکستان پرداختند و نتایج نشان داد که محدودیت‌های تولید، عواملی مانند کیفیت کود، بذر و سموم، آفت‌کش‌ها، تغییرات آب و هوا، هزینه بالای تولید و عملکرد نیروی کار کشاورزی از عوامل کلیدی بازاریابی، مانند بسته‌بندی، درجه‌بندی و امکانات ذخیره‌سازی از چالش‌های اساسی در زنجیره ارزش محصولات مرکباتی می‌باشند. آیهل^۲ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهش خود به بررسی زنجیره ارزش گندم در اتیوپی جنوبی پرداخته و بیان کردند که تأمین‌کنندگان، تولیدکنندگان، واسطه‌ها، عمده فروشان، خرده فروشان، کارخانه‌های آرد، تعاونی‌ها، اتحادیه‌ها، نانوبی‌ها و مصرف‌کنندگان بازیگران اصلی زنجیره هستند و عمده فروشان و کارخانه‌های آرد بیشترین سود دریافتی را داشته‌اند. تغییرات آب و هوایی و نوسانات قیمت گندم نیز از مشکلات بارز در تولید و بازاریابی است.

بر اساس مطالب بیان شده، پژوهش‌های مختلف به صورت‌های متفاوتی زنجیره ارزش را مورد بررسی قرار داده‌اند و این موضوع بیانگر آن است که مناطق مختلف مشکلات و چالش‌های مختص به خود را از لحاظ نوع محصول، نوع منطقه و موقعیت جغرافیایی که مورد پژوهش واقع شده است، را دارند، لذا بررسی مسائل و چالش‌های موجود در هر منطقه جهت تعیین سیاست‌های خاص آن منطقه دارای اهمیت می‌باشد. با توجه به مطالب و مطالعات انجام شده و اهمیت زنجیره ارزش، تا کنون پژوهشی مستقل در زمینه تحلیل توزیع فضایی حلقه‌های زنجیره ارزش محصول انجیر انجام نشده و نظر به اینکه محصول انجیر به لحاظ سطح زیرکشت، تولید و منبع کسب و کار و شغل در کشور و به ویژه استان فارس، از اهمیت بالایی برخوردار است، شناخت و تحلیل زنجیره ارزش محصول انجیر ضروری به نظر می‌رسد. لذا هدف پژوهش جاری بررسی وضعیت و توزیع فضایی حلقه‌های تأمین، تولید، فرآوری و نگهداری، بازاریابی و فروش و مصرف زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح روستاهای بخش کوهمره و تحلیل جایگاه نواحی روستایی در زنجیره ارزش محصول انجیر می‌باشد تا بتوان جهت تکمیل، توسعه و یا ایجاد زنجیره ارزشی کارآمد به منظور افزایش رقابت‌پذیری، برنامه‌ریزی و بر اساس آن راهکارهای مناسب اجرایی را ارائه نمود.

1. Naseer
2. Ayele

شکل ۲. مدل مفهومی پژوهش (یافته‌های کتابخانه پژوهش، ۱۴۰۳)

روش پژوهش

مطالعه حاضر از حیث جهت‌گیری پژوهش، کاربردی و به لحاظ هدف، به صورت توصیفی-تحلیلی و از لحاظ راهبرد پژوهش، از نوع پیمایشی و اسنادی می‌باشد. برای دستیابی به اطلاعات مورد نظر در بخش اسنادی با مرور مقالات، کتب، گزارش‌ها و آمارنامه‌های داخلی و خارجی و مطالعه ادبیات پژوهش، شاخص‌ها و مؤلفه‌های مربوط به زنجیره ارزش شناسایی شدند. همچنین در بخش پیمایش، داده‌های لازم از طریق توزیع و تکمیل پرسشنامه جمع‌آوری شد. شایان ذکر است که ابتدا سؤالات پرسشنامه در اختیار اساتید و خبرگان قرار داده شد و روایی آن تأیید گردید؛ سپس پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مورد کنترل و ارزیابی گرفت که بر اساس آن ضریب آلفای کرونباخ برای حلقه تأمین ۰/۷۸، حلقه تولید ۰/۸۲، حلقه فرآوری و نگهداری ۰/۷۷، حلقه بازاریابی و فروش ۰/۷۵ و مصرف ۰/۷۴ است که در دامنه قابل قبول و مطلوبی می‌باشند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری t تک نمونه‌ای، آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه (Anova) و آزمون تعقیبی دانکن (Duncan) در محیط نرم‌افزاری SPSS انجام گرفت. جهت تهیه نقشه‌های توزیع فضایی حلقه‌های زنجیره ارزش محصول انجیر در بخش کوهمره، از نرم‌افزار ArcMap و ابزار درونیابی IDW استفاده شد. جامعه آماری مورد مطالعه بهره‌برداران محصول انجیر در ۱۰ روستای دارای تولید انجیر قابل توجه می‌باشد که این روستاها به صورت تمام شماری مورد مطالعه قرار گرفتند. تعداد بهره‌برداران روستاهای مورد مطالعه در سال زراعی ۱۴۰۱ بر اساس آخرین آمار سازمان جهاد کشاورزی، ۹۳۴ بهره‌بردار بوده که از بین آن‌ها تعداد ۲۷۰ بهره‌بردار محصول انجیر بر اساس فرمول کوکران به عنوان حجم نمونه لازم برای تحلیل در مطالعه حاضر، انتخاب شدند. همچنین توزیع صفت P و Q در جامعه برابر با ۰/۵ در نظر گرفته شده است (حافظنیا، ۱۳۹۲).

در مطالعه حاضر، بر مبنای مرور ادبیات پژوهش، مؤلفه‌ها و گویه‌ها به تفکیک حلقه‌های تأمین، تولید، فرآوری و نگهداری، بازاریابی و فروش و مصرف زنجیره ارزش، شناسایی و در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. مؤلفه‌ها و گویه‌های پژوهش

مؤلفه‌ها	گویه‌ها
تأمین	تولید نهال، کود شیمیایی، کود حیوانی، سموم، منبع تأمین آب، ماشین‌آلات شخم و ویجین، ماشین‌آلات سم‌پاشی و کوددهی
تولید	دانش و نیروی انسانی کشت نهال، دانش و نیروی انسانی روش‌های تکثیر درخت انجیر (قلمه زدن، پاجوش و پیوند)، دانش و نیروی انسانی انجام فعالیت هرس درختان، دانش و نیروی انسانی انجام فعالیت گرده‌افشانی، دانش و نیروی انسانی انجام شخم و ویجین، دانش و نیروی انسانی انجام سم‌پاشی، دانش و نیروی انسانی انجام کوددهی، دانش و نیروی انسانی آبیاری، دانش شناسایی و کنترل بیماری‌ها، دانش شناسایی و کنترل آفات، نیروی انسانی برداشت محصول
فرآوری و نگهداری	وسایل حمل‌ونقل مورد نیاز، سردخانه‌ها، واحدهای درجه‌بندی، بسته‌بندی و صنایع تبدیلی و تکمیلی
بازاریابی و فروش	پیش‌فروش محصول، فروش به صورت عمده، فروش به صورت خرده‌پا، فروش در بازار میوه و تره‌بار، فروش به واسطه‌ها، فروش به شرکت‌های تعاونی و فروش به صورت اینترنتی
مصرف	مصرف محصول انجیر به صورت تازه‌خوری، خشک، فرآوری شده (مربا و غیره)، محصول دارای خواص دارویی و درمانی

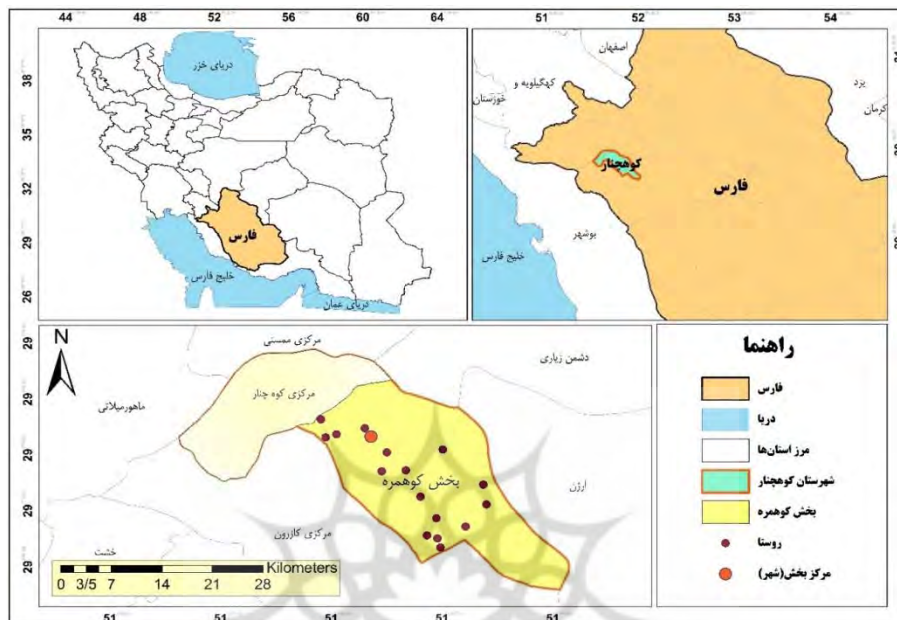
ماخذ: (گل‌باز و همکاران، ۱۳۹۹؛ چرخ‌تابیان و همکاران، ۱۴۰۱؛ موسی‌زاده و توکلی، ۱۴۰۲؛ مظاهری و رسول‌زاده، ۱۴۰۰؛ فقیه و ثابت‌سروستانی، ۱۳۸۰؛ حسن‌پور، ۱۴۰۲؛ حسن‌پور و زارع، ۱۳۹۹؛ Khanal & Dhakal, 2020؛ Gebre et al, 2020؛ Naseer et al, 2019).

محدوده و قلمرو پژوهش

محدوده مورد مطالعه در پژوهش حاضر بخش کوهمره می‌باشد که از نظر موقعیت جغرافیایی در ۲۹ درجه و ۳۶ دقیقه و ۲۸ ثانیه تا ۲۹ درجه و ۵۲ دقیقه و ۴۲ ثانیه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۳۶ دقیقه و ۱۶ ثانیه تا ۵۱ درجه و ۵۶ دقیقه و ۴۰ ثانیه طول شرقی

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۵، شماره ۱۷، ۴۳-۶۳، پاییز ۱۴۰۳.

واقع شده است. شکل ۲ موقعیت بخش کوهمره را نشان می‌دهد. بخش کوهمره به لحاظ تقسیمات سیاسی از توابع شهرستان کوهچنار، واقع در استان فارس است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۰). این بخش به مرکزیت شهر نودان و ۱۷ آبادی دارای سکنه در شرق شهرستان کوهچنار، از شمال به شهرستان ممسنی، از جنوب و غرب به شهرستان کازرون و از شرق به شهرستان شیراز محدود می‌شود. محدوده‌های شرقی، شمال شرقی و جنوب شرقی آن دارای اقلیم کوهستانی و دیگر نقاط اقلیم نیمه مرطوب دارد.

شکل ۳: موقعیت جغرافیایی و پراکنش روستاهای محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

ویژگی‌های فردی و شغلی بهره‌برداران

در رابطه با متغیرهای توصیفی مرتبط با پرسشنامه‌ها که توسط بهره‌برداران محصول انجیر تکمیل شدند، یافته‌های پژوهش نشان دهنده آن است که از مجموع پاسخگویان ۹۳/۳٪ مرد و ۶/۷٪ آن‌ها زن بودند. به لحاظ گروه سنی، ۵/۶٪ تا ۲۱ سال، ۳۰ تا ۳۱ سال، ۲۴/۸٪ تا ۴۰ سال، ۳۳/۷٪ تا ۴۱ سال، ۲۸/۱٪ تا ۵۱ سال و ۶۰ تا ۶۰ سال و بیشتر از ۶۱ سال ۷/۸٪ بودند. به لحاظ میزان تحصیلات بهره‌برداران، ۱۴/۱٪ از آن‌ها بیسواد، ۴۸/۸٪ ابتدایی، ۲۳٪ راهنمایی، ۶/۳٪ دبیرستان، ۴/۱٪ دیپلم، ۳٪ کاردانی و کارشناسی و ۱/۱٪ کارشناسی ارشد و بالاتر بودند. یافته‌های حاصل از بررسی سابقه کشت و تولید بهره‌برداران محصول انجیر نشان داد که ۵/۹٪ بهره‌برداران دارای سابقه کشت و تولید کمتر از ۱۰ سال، ۱۸/۵٪ دارای سابقه کشت و تولید بین ۱۱ تا ۲۰ سال، ۳۴/۱٪ دارای سابقه کشت و تولید بین ۲۱ تا ۳۰ سال، ۲۹/۳٪ دارای سابقه کشت و تولید بین ۳۱ تا ۴۰ سال و ۱۲/۲٪ دارای سابقه کشت و تولید بیشتر از ۴۱ سال بوده‌اند. در خصوص وضعیت مالکیت باغات انجیر، ۹۶/۳٪ دارای مالکیت شخصی و ۳/۷٪ به صورت اجاره‌ای بودند.

بررسی وضعیت حلقه‌های زنجیره ارزش محصول انجیر

در این مطالعه داده‌ها ابتدا با مقیاس رتبه‌ای و در قالب طیف لیکرت گردآوری شدند. سپس گویه‌های مربوط به هر حلقه با هم ترکیب و میانگین آن‌ها به دست آمد و به این ترتیب مقیاس داده‌ها از رتبه‌ای به نسبی تبدیل شد. در ادامه نیز به توجه به نرمال بودن داده‌ها از آزمون t تک نمونه‌ای برای مقایسه میانگین‌ها و بررسی وضعیت زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح روستاهای نمونه استفاده شد. در این مطالعه مطلوبیت عددی برابر با عدد ۳ تعیین گردید؛ بنابراین حلقه‌هایی که دارای میانگین بیشتر از ۳ بودند نشان دهنده داشتن وضعیت مناسب و حلقه‌هایی که دارای میانگین کمتر از ۳ بودند نشان دهنده وضعیت نامناسب زنجیره ارزش محصول انجیر است.

تحلیل توزیع فضایی زنجیره ارزش ... / رضوانی و همکاران

نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای بررسی حلقه‌های مربوط به زنجیره ارزش محصول انجیر نشان داد که میانگین به دست آمده برای حلقه تأمین برابر است با ۳/۶۶ که این مقدار از میانگین ثابت حد متوسط (۳) بیشتر است؛ مقدار t آن ۱۱۰/۲۵ و سطح معناداری آن کمتر از ۰/۰۵ است که این نتایج بیانگر وضعیت قابل قبول و مناسب حلقه تأمین و تمرکز فعالیت‌های مربوط به آن در سطح محلی می‌باشد. میانگین به دست آمده برای حلقه تولید برابر است با ۴/۳۶ که این مقدار از میانگین ثابت حد متوسط (۳) بیشتر است؛ مقدار t آن ۶۴/۵۸ و سطح معناداری آن کمتر از ۰/۰۵ است که این نتایج بیانگر وضعیت قابل قبول و مناسب حلقه تولید و تمرکز فعالیت‌های مربوط به آن در سطح محلی می‌باشد. میانگین به دست آمده مربوط به حلقه فرآوری و نگهداری ۲/۵۳ بود که از میانگین ثابت حد متوسط (۳) کمتر است؛ مقدار t آن ۳۵/۶۱- و سطح معناداری آن کمتر از ۰/۰۵ است که این نتایج بیانگر وضعیت نامناسب حلقه فرآوری و نگهداری و تمرکز فعالیت‌های مربوط به آن در سطح منطقه‌ای و ملی می‌باشد. میانگین به دست آمده مربوط به حلقه بازاریابی و فروش ۲/۸۷ بود که از میانگین ثابت حد متوسط (۳) کمتر است؛ مقدار t آن ۱۰/۶۶- و سطح معناداری آن کمتر از ۰/۰۵ است که این نتایج بیانگر وضعیت نامناسب حلقه بازاریابی و فروش و تمرکز فعالیت‌های مربوط به آن در سطح منطقه‌ای و ملی می‌باشد. میانگین به دست آمده مصرف ۲/۹۴ بود که از میانگین ثابت حد متوسط (۳) کمتر است؛ مقدار t آن ۳/۱۷- و سطح معناداری آن کمتر از ۰/۰۵ است که این نتایج بیانگر وضعیت نامناسب حلقه مصرف و تمرکز فعالیت‌های مربوط به آن در سطح منطقه‌ای و ملی می‌باشد (جدول ۲).

جدول ۲. نتیجه آزمون t تک نمونه‌ای جهت بررسی وضعیت حلقه‌های زنجیره ارزش محصول انجیر

حلقه	میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف از میانگین	اختلاف با فاصله ۹۵٪	
						حد پایین	حد بالا
تأمین	۳/۶۶	۱۱۰/۲۵	۲۶۹	۰/۰۰۰	۰/۶۶	۰/۶۵	۰/۶۷
تولید	۴/۳۶	۶۴/۵۸	۲۶۹	۰/۰۰۰	۱/۳۶	۱/۳۲	۱/۴۰
فرآوری و نگهداری	۲/۵۳	۳۵/۶۱-	۲۶۹	۰/۰۰۰	-۰/۴۷	-۰/۵۰	-۰/۴۵
بازاریابی و فروش	۲/۸۷	۱۰/۶۶-	۲۶۹	۰/۰۰۰	-۰/۱۳	-۰/۱۶	-۰/۱۱
مصرف	۲/۹۴	۳/۱۷-	۲۶۹	۰/۰۰۲	-۰/۰۶	-۰/۰۹	-۰/۰۲

مقایسه تفاوت بین روستاها به لحاظ توزیع فضایی حلقه‌های زنجیره ارزش محصول انجیر

برای سطح‌بندی روستاها به لحاظ توزیع فضایی حلقه‌های تأمین، تولید، فرآوری و نگهداری، بازاریابی و فروش و مصرف زنجیره ارزش محصول انجیر به بررسی تفاوت‌های بین روستاها پرداخته شد. برای انجام این کار از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه (ANOVA) استفاده شد. در این آزمون با توجه به اینکه مقدار f در تمام حلقه‌های زنجیره ارزش مثبت و سطح معناداری آن‌ها کمتر از ۰/۰۵ بود، مشخص شد که بین روستاهای مورد مطالعه به لحاظ توزیع فضایی حلقه‌های تأمین، تولید، فرآوری و نگهداری، بازاریابی و فروش و مصرف زنجیره ارزش محصول انجیر تفاوت معناداری وجود دارد (جدول ۳).

جدول ۳. نتیجه آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه برای مقایسه تفاوت بین روستاها به لحاظ توزیع فضایی حلقه‌های زنجیره ارزش محصول انجیر

حلقه	منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معناداری
تأمین	بین گروهی	۰/۷۶	۹	۰/۰۸	۱۱/۷۹	۰/۰۰۰
	درون گروهی	۱/۸۵	۲۶۰	۰/۰۱		
	کل	۲/۶۱	۲۶۹			
تولید	بین گروهی	۷/۱۶	۹	۰/۸۰	۸/۲۵	۰/۰۰۰

			۲۶۰	۲۵/۰۵	درون گروهی	
			۲۶۹	۳۲/۲۰	کل	
۰/۰۰۰	۵/۹۶	۰/۲۵	۹	۲/۲۱	بین گروهی	
		۰/۰۴	۲۶۰	۱۰/۶۹	درون گروهی	فرآوری و نگهداری
			۲۶۹	۱۲/۹۰	کل	
۰/۰۰۰	۲۲/۳۸	۰/۵۶	۹	۵/۰۱	بین گروهی	
		۰/۰۳	۲۶۰	۶/۴۶	درون گروهی	بازاریابی و فروش
			۲۶۹	۱۱/۴۷	کل	
۰/۰۰۰	۱۰۷/۷۵	۲/۱۳	۹	۱۹/۱۵	بین گروهی	
		۰/۰۲	۲۶۰	۵/۱۳	درون گروهی	مصرف
			۲۶۹	۲۴/۲۸	کل	
۰/۰۰۰	۳۵/۷۹	۰/۲۹	۹	۲/۵۸	بین گروهی	
		۰/۰۱	۲۶۰	۲/۰۹	درون گروهی	کل
			۲۶۹	۴/۶۷	کل	

در ادامه جهت سطح‌بندی روستاهای مورد مطالعه به لحاظ توزیع فضایی حلقه‌های تأمین، تولید، فرآوری و نگهداری، بازاریابی و فروش و مصرف زنجیره ارزش محصول انجیر از آزمون تعقیبی دانکن (Duncan) استفاده شده و مطابق با نتایج حاصل شده و تفاوت‌های موجود هر حلقه از زنجیره، روستاها سطح‌بندی شدند.

در حلقه تأمین زنجیره ارزش محصول انجیر، روستاها در سه سطح قرار گرفتند. در سطح اول که نشان دهنده وضعیت ضعیف‌تر حلقه تأمین زنجیره ارزش محصول انجیر است به ترتیب سه روستای چکک، ابوالحیات و موردک قرار دارند. در سطح دوم، به ترتیب روستاهای گرگدان، امامزاده پیرابوالحسن، پاپون سفلی، باغستان ابوالحیات، پاپون علیا قرار دارند. در سطح سوم که نشان دهنده وضعیت مناسب‌تر حلقه تأمین زنجیره ارزش محصول انجیر است، دو روستای دوسیران و باغستان کنده‌ای قرار دارند (جدول ۴).

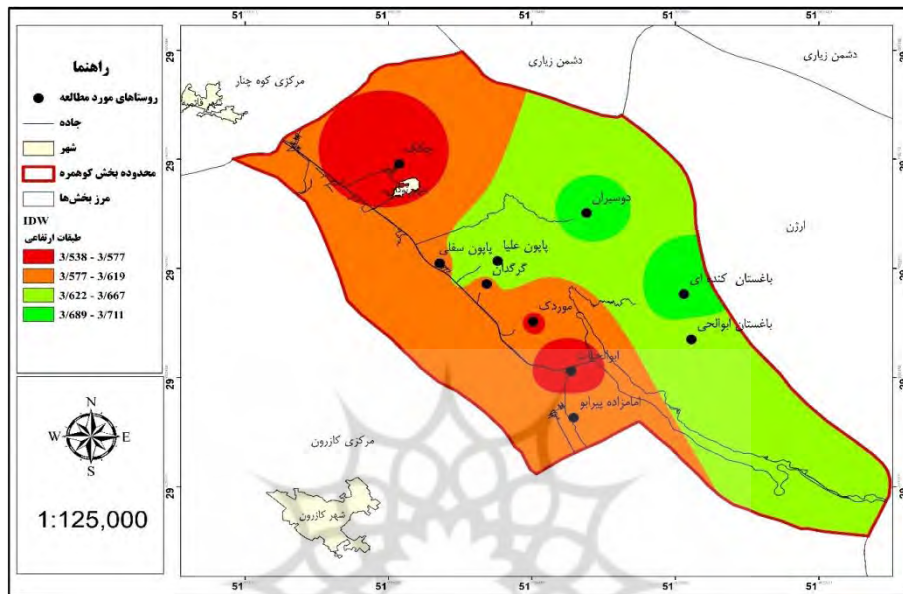
جدول ۴. نتیجه آزمون دانکن برای دسته‌بندی روستاها به لحاظ وضعیت حلقه تأمین

روستاها	حجم نمونه	زیرگروه‌های دانکن در سطح ۰/۰۵		
		۱	۲	۳
چکک	۱۰	۳/۵۳۸		
ابوالحیات	۱۰	۳/۵۳۹		
موردک	۲۸	۳/۵۷۷		
گرگدان	۱۰		۳/۶۱۹	
امامزاده پیرابوالحسن	۱۰		۳/۶۲۲	
پاپون سفلی	۱۰		۳/۶۲۳	
باغستان ابوالحیات	۲۰		۳/۶۴۲	
پاپون علیا	۱۰		۳/۶۶۷	
دوسیران	۱۲۲			۳/۶۸۹
باغستان کنده‌ای	۴۰			۳/۷۱۱

توزیع فضایی وضعیت حلقه تأمین زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح بخش کوهمره نشان داد که محدوده شرقی بخش دارای وضعیت مناسب‌تری نسبت به محدوده‌های شمال، غرب و جنوب بخش است. بر مبنای توزیع فضایی وضعیت حلقه تأمین زنجیره ارزش

تحلیل توزیع فضایی زنجیره ارزش ... / رضوانی و همکاران

محصول انجیر، مناسب‌ترین وضعیت حلقه تأمین زنجیره ارزش در شرق بخش و منطقه بر روستاهای باغستان کنده‌ای، دوسیران و باغستان ابوالحیات و برخی روستاهای پیرامون آن‌ها می‌باشد. این وضعیت متأثر از میزان بالای تولید محصول انجیر در این پهنه است که با توجه به سطح زیرکشت بالا و تولید محصول انجیر به صورت قابل توجه و وابستگی معیشت غالب روستاییان به درآمد حاصل از محصول انجیر، روستاییان در حلقه تأمین فعال هستند و به لحاظ تأمین نهاده‌های لازم نظیر نهال و سایر نهاده‌ها وضعیت مناسب و حضور فعالی دارند (شکل ۴).

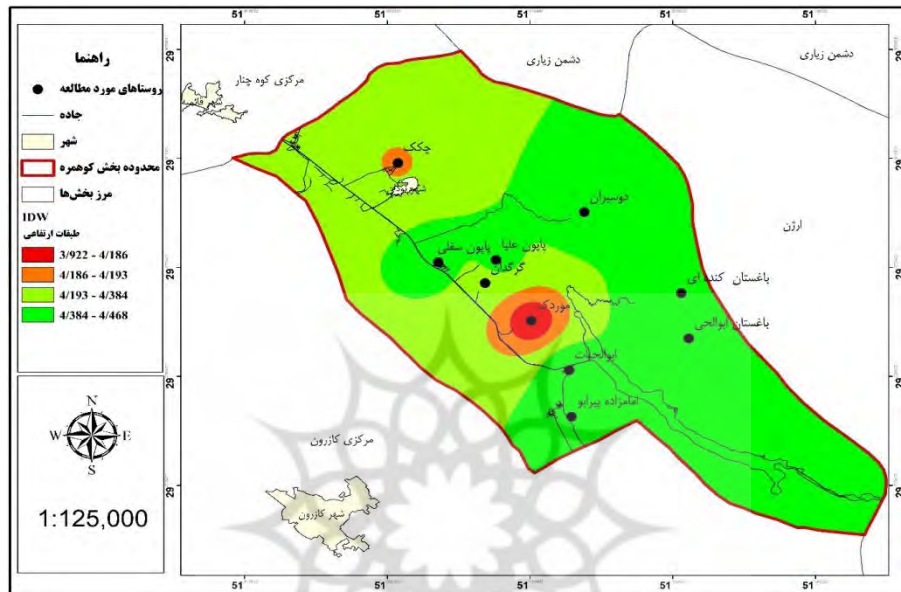
شکل ۴. توزیع فضایی وضعیت حلقه تأمین زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح روستاهای بخش کوهمره

در حلقه تولید زنجیره ارزش محصول انجیر، روستاها در سه سطح قرار گرفتند. در سطح اول که نشان دهنده وضعیت ضعیف‌تر حلقه تولید زنجیره ارزش محصول انجیر است؛ روستای موردک قرار دارد. در سطح دوم به ترتیب روستاهای چکک و گرگدان قرار دارند. در سطح سوم که نشان دهنده وضعیت مطلوب‌تر حلقه تولید زنجیره ارزش محصول انجیر است روستاهای امامزاده پیرابوالحسن، باغستان ابوالحیات، پاپون سفلی، پاپون علیا، دوسیران، ابوالحیات و باغستان کنده‌ای قرار دارند. که در مراحل کاشت، داشت و برداشت محصول انجیر در حلقه تولید فعالیت دارند (جدول ۵).

جدول ۵. نتیجه آزمون دانکن برای دسته‌بندی روستاها به لحاظ وضعیت در حلقه تولید

روستاها	حجم نمونه	زیرگروه‌های دانکن در سطح ۰/۰۵		
		۱	۲	۳
موردک	۲۸	۳/۹۲۲		
چکک	۱۰		۴/۱۸۶	
گرگدان	۱۰		۴/۱۹۳	
امامزاده پیرابوالحسن	۱۰			۴/۳۸۴
باغستان ابوالحیات	۲۰			۴/۴۰۶
پاپون سفلی	۱۰			۴/۴۱۷
پاپون علیا	۱۰			۴/۴۱۸
دوسیران	۱۲۲			۴/۴۲۳
ابوالحیات	۱۰			۴/۴۴۶
باغستان کنده‌ای	۴۰			۴/۴۶۸

توزیع فضایی وضعیت حلقه تولید زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح بخش کوهمره نشان داد که در کلیت محدوده بخش، وضعیت مناسب است و روستاییان نقش مهمی در تولید این محصول دارند. با این حال محدوده‌های شمال، شرق و جنوب بخش کوهمره به دلیل کوهستانی بودن، پتانسیل بالاتری برای کاشت و تولید محصولات باغی و به طور خاص محصول انجیر دارند و فعالیت‌های مربوط به تولید محصول انجیر به شکل مطلوب‌تری صورت می‌گیرد. اما محدوده غربی بخش به دلیل داشتن موقعیت دشتی، علاوه بر کشت انجیر، محصولات زراعی مانند گندم و جو نیز کشت می‌شود و تولید محصولات باغی مانند انجیر در برخی روستاها نظیر موردک، گرگدان و چکک نسبت به دیگر روستاها دارای تولید و راندمان پایین‌تری می‌باشد (شکل ۵).

شکل ۵. توزیع فضایی وضعیت حلقه تولید زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح روستاهای بخش کوهمره

در حلقه فرآوری و نگهداری زنجیره ارزش محصول انجیر، روستاها در سه سطح قرار گرفتند. در سطح اول که نشان دهنده وضعیت ضعیف‌تر حلقه است؛ روستای باغستان ابوالحیات قرار دارد. در سطح دوم، به ترتیب روستاهای موردک، ابوالحیات، پاپون علیا، دوسیران، چکک، امامزاده پیرابوالحسن، گرگدان و پاپون سفلی قرار دارند. در سطح سوم که نشان دهنده وضعیت مطلوب‌تر حلقه است روستای باغستان کنده‌ای قرار دارد (جدول ۶).

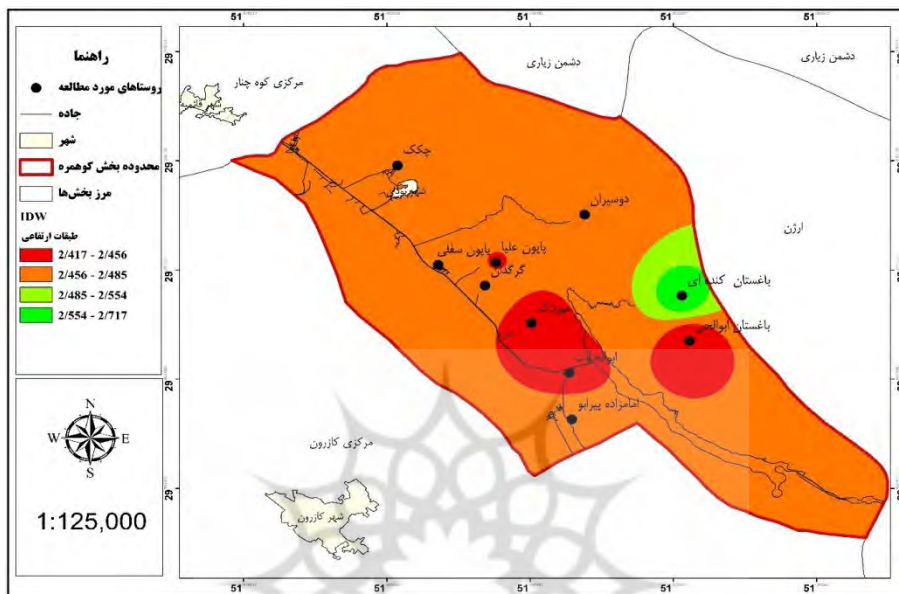
جدول ۶. نتیجه آزمون دانکن برای دسته‌بندی روستاها به لحاظ وضعیت در حلقه فرآوری و نگهداری

روستاها	حجم نمونه	زیرگروه‌های دانکن در سطح ۰/۰۵		
		۱	۲	۳
باغستان ابوالحیات	۲۰	۲/۴۱۷		
موردک	۲۸		۲/۴۵۶	
ابوالحیات	۱۰		۲/۴۶۰	
پاپون علیا	۱۰		۲/۴۸۵	
دوسیران	۱۲۲		۲/۴۹۶	
چکک	۱۰		۲/۵۰۲	
امامزاده پیرابوالحسن	۱۰		۲/۵۳۵	
گرگدان	۱۰		۲/۵۴۴	
پاپون سفلی	۱۰		۲/۵۵۴	
باغستان کنده‌ای	۴۰			۲/۷۱۷

توزیع فضایی وضعیت حلقه فرآوری و نگهداری زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح بخش کوهمره نشان داد که به طور کلی در

تحلیل توزیع فضایی زنجیره ارزش ... / رضوانی و همکاران

تمام نقاط بخش، وضعیت نامناسب است و تفاوت اندکی بین روستاها وجود دارد و به نوعی بیانگر عدم حضور روستاییان در این حلقه می‌باشد. این حلقه به لحاظ وضعیت نسبت به دیگر حلقه‌ها ضعیف‌ترین عملکرد و وضعیت را دارد و دسترسی بهره‌برداران محصول انجیر به سردخانه، واحدهای درجه‌بندی، بسته‌بندی و صنایع تبدیلی و تکمیلی در سطح محلی محدود می‌باشد و عمده محصول تولیدی انجیر بلافاصله پس از برداشت به صورت فله‌ای و بدون فرآوری، به واسطه‌گران و دلالان فروخته می‌شود و می‌توان بیان کرد که حلقه مفقوده در طول زنجیره می‌باشد (شکل ۶).

شکل ۶. توزیع فضایی وضعیت حلقه فرآوری و نگهداری زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح روستاهای بخش کوهمره

در حلقه بازاریابی و فروش زنجیره ارزش محصول انجیر، روستاها در سه سطح قرار گرفتند. در سطح اول که نشان دهنده وضعیت ضعیف‌تر است؛ روستاهای پاپون سفلی، امامزاده پیرابوالحسن و پاپون علیا قرار دارند. در سطح دوم، به ترتیب روستاهای گرگدان، ابوالحیات و چکک قرار دارند. در سطح سوم که نشان دهنده وضعیت مناسب‌تر است روستاهای باغستان ابوالحیات، دوسیران، باغستان کنده‌ای و موردک قرار دارند (جدول ۷).

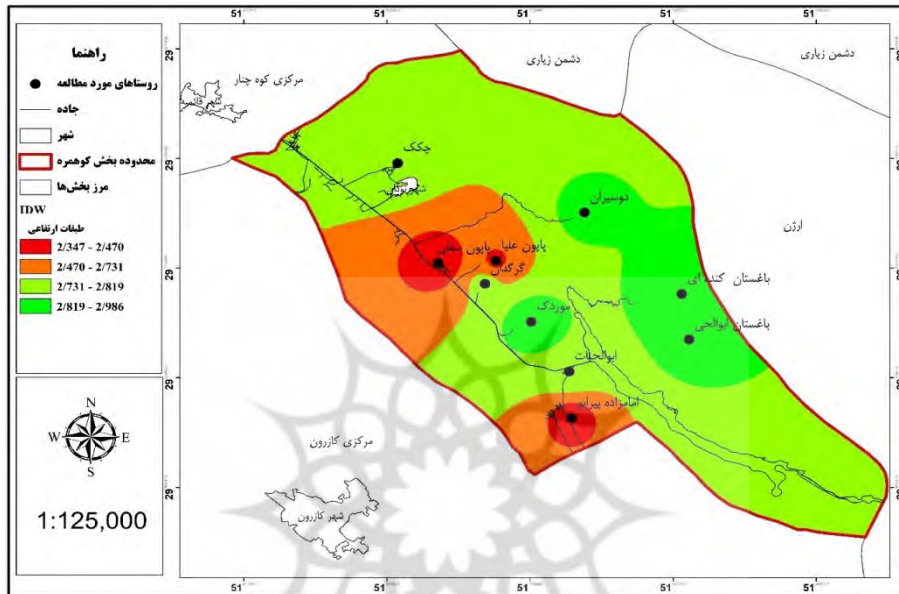
جدول ۷. نتیجه آزمون دانکن برای دسته‌بندی روستاها به لحاظ وضعیت در حلقه بازاریابی و فروش

روستاها	حجم نمونه	زیرگروه‌های دانکن در سطح ۰/۰۵		
		۱	۲	۳
پاپون سفلی	۱۰	۲/۳۴۷		
امامزاده پیرابوالحسن	۱۰	۲/۴۰۷		
پاپون علیا	۱۰	۲/۴۷۰		
گرگدان	۱۰		۲/۷۳۱	
ابوالحیات	۱۰		۲/۸۰۶	
چکک	۱۰		۲/۸۱۹	
باغستان ابوالحیات	۲۰			۲/۸۸۲
دوسیران	۱۲۲			۲/۸۸۹
باغستان کنده‌ای	۴۰			۲/۹۳۸
موردک	۲۸			۲/۹۸۶

توزیع فضایی وضعیت حلقه بازاریابی و فروش زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح بخش کوهمره نشان داد که محدوده‌های شمال، شرق و تا حدودی مرکز بخش از وضعیت مناسبی برخوردار هستند، اما محدوده غرب و جنوب بخش وضعیت نامناسبی دارد. شایان

ذکر است که بهره‌برداران در این حلقه آگاهی و شناخت کافی نسبت به بازار ندارند، تبلیغاتی انجام نمی‌گیرد و محصول انجیر خود را در بازار به صورت عمده و خرده به واسطه‌گران و دلالان می‌فروشند که بیشترین سود دریافتی نصیب واسطه‌گران می‌شود. در واقع محدوده‌های شرقی با توجه به میزان بالا و قابل توجه تولید محصول انجیر و اهمیت داشتن ارزش اقتصادی تولیدات، بهره‌برداران در زمینه بازاریابی و فروش محصول انجیر نیز به طور کلی شرایط مطلوب‌تری وجود دارد و بعضاً بهره‌برداران ارتباط بیشتری با بازارها و خریداران محصول انجیر هم در داخل شهرستان و هم خارج از شهرستان دارند که این موارد در مجموع باعث شده تا روستاهای واقع در محدوده شرقی دهستان در حلقه بازاریابی و فروش به شکل فعال‌تری عمل نمایند (شکل ۷).

شکل ۷. توزیع فضایی وضعیت حلقه بازاریابی و فروش زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح روستاهای بخش کوهمره

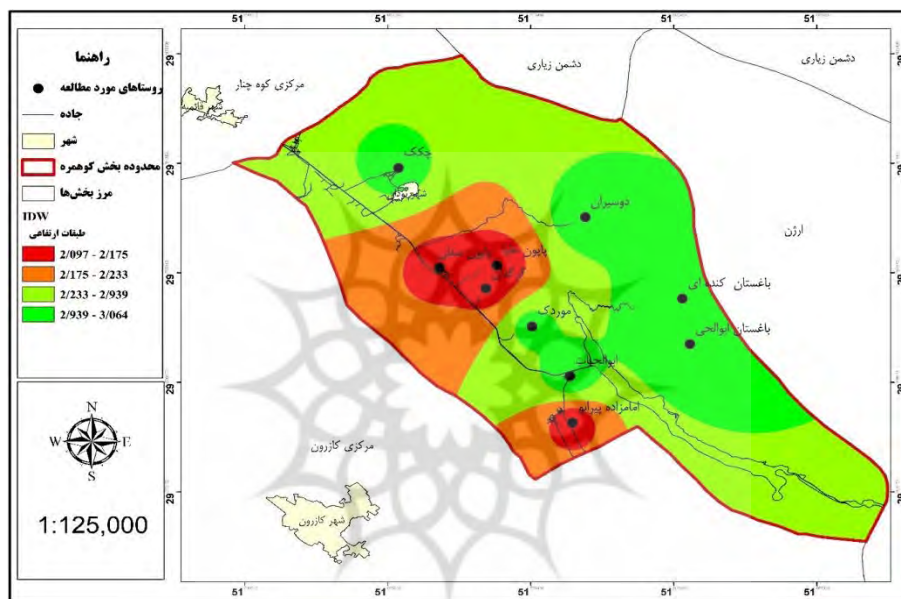
بخشی از مصرف تولیدات مربوط به محصول انجیر در بیرون از نواحی روستایی مورد مطالعه و بخش دیگر آن که عمدتاً به صورت تازه‌خوری است در داخل روستاها و توسط ساکنان به مصرف می‌رسد که در اینجا مصرف داخلی محصول انجیر مورد بررسی قرار گرفته است. در حلقه مصرف زنجیره ارزش محصول انجیر، روستاها در سه سطح قرار گرفتند. در سطح اول که نشان دهنده وضعیت ضعیف‌تر است؛ روستای پاپون علیا قرار دارد. در سطح دوم، به ترتیب روستاهای امامزاده پیرابوالحسن، پاپون سفلی و گرگدان قرار دارند. در سطح سوم که نشان دهنده وضعیت مناسب‌تر است روستاهای موردک، چکک، ابوالحیات، دوستیران، باغستان کنده ای و باغستان ابوالحیات قرار دارند (جدول ۸).

جدول ۸. نتیجه آزمون دانکن برای دسته‌بندی روستاها به لحاظ وضعیت در حلقه مصرف

روستاها	حجم نمونه	زیرگروه‌های دانکن در سطح ۰/۰۵		
		۱	۲	۳
پاپون علیا	۱۰	۲/۰۹۷		
امامزاده پیرابوالحسن	۱۰		۲/۱۷۵	
پاپون سفلی	۱۰		۲/۲۲۵	
گرگدان	۱۰		۲/۲۳۳	
موردک	۲۸			۲/۹۳۴
چکک	۱۰			۲/۹۳۹
ابوالحیات	۱۰			۳/۰۱۵
دوستیران	۱۲۲			۳/۰۵۱
باغستان کنده‌ای	۴۰			۳/۰۵۴

روستاها	حجم نمونه	زیرگروه‌های دانکن در سطح ۰/۰۵		
		۱	۲	۳
باغستان ابوالحیات	۲۰			۳/۰۶۴

توزیع فضایی وضعیت حلقه مصرف زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح بخش کوهمره نشان داد که محدوده‌های شمال، شرق و تا حدودی مرکز بخش از وضعیت مناسبی برخوردار هستند. محدوده‌های غرب و جنوب بخش وضعیت نامناسبی دارند. لازم به ذکر است که محصول انجیر به صورت تازه و خشک در سطح روستاها توسط خانوارهای روستایی به مصرف می‌رسد، لیکن مصرف به صورت فرآوری شده به میزان اندکی می‌باشد. در واقع محدوده شرقی به تبعیت از تولید بالای محصول انجیر میزان مصرف این محصول نیز که عمدتاً به صورت تازه‌خوری بوده، بیشتر می‌باشد و محدوده غربی به تبعیت از تولید پایین محصول انجیر، دارای مصرف کمتری است (شکل ۸).

شکل ۸. توزیع فضایی وضعیت حلقه مصرف زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح روستاهای بخش کوهمره

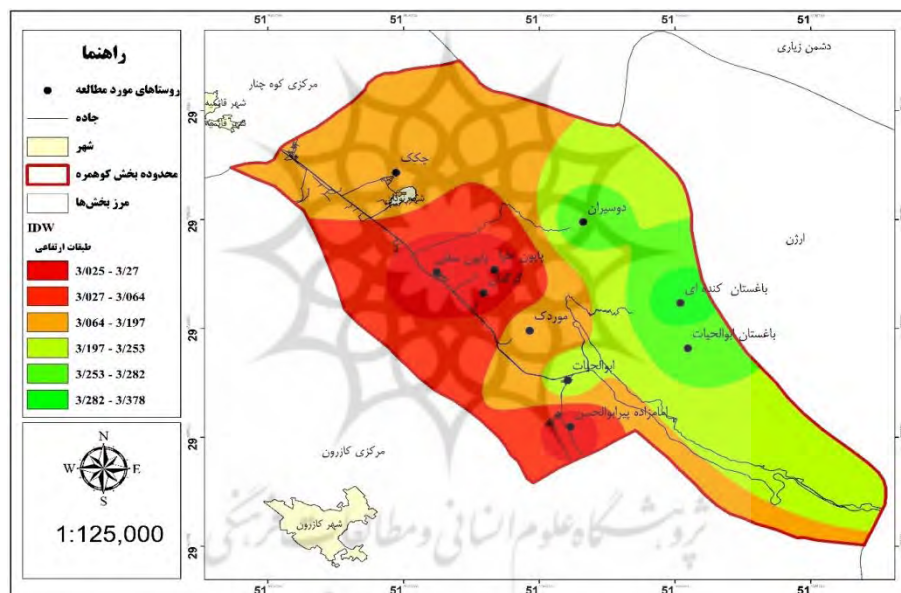
در ادامه سطح‌بندی روستاها به لحاظ وضعیت کلی زنجیره ارزش محصول انجیر، روستاها در چهار سطح قرار گرفتند. در سطح اول که نشان دهنده وضعیت ضعیف‌تر زنجیره ارزش محصول انجیر است؛ روستاهای امامزاده پیرابوالحسن، پاپون علیا، پاپون سفلی و گرگدان قرار دارند. در سطح دوم، دو روستای موردک و چکک قرار دارند. در سطح سوم، دو روستای ابوالحیات و باغستان ابوالحیات قرار دارند. سطح چهارم که نشان دهنده وضعیت مناسب‌تر زنجیره ارزش محصول انجیر است؛ روستاهای دوسیران و باغستان کنده‌ای قرار دارند (جدول ۱۰).

جدول ۱۰. نتیجه آزمون دانکن برای دسته‌بندی روستاها به لحاظ وضعیت در حلقه مصرف

روستاها	حجم نمونه	زیرگروه‌های دانکن در سطح ۰/۰۵			
		۱	۲	۳	۴
امامزاده پیرابوالحسن	۱۰	۳/۰۲۵			
پاپون علیا	۱۰	۳/۰۲۷			
پاپون سفلی	۱۰	۳/۰۳۳			
گرگدان	۱۰	۳/۰۶۴			
موردک	۲۸	۳/۱۷۵			
چکک	۱۰	۳/۱۹۷			
ابوالحیات	۱۰			۳/۲۵۳	

	۳/۲۸۲	۲۰	باغستان ابوالحیات
۳/۳۱۲		۱۲۲	دوسیران
۳/۳۷۸		۴۰	باغستان کنده‌ای

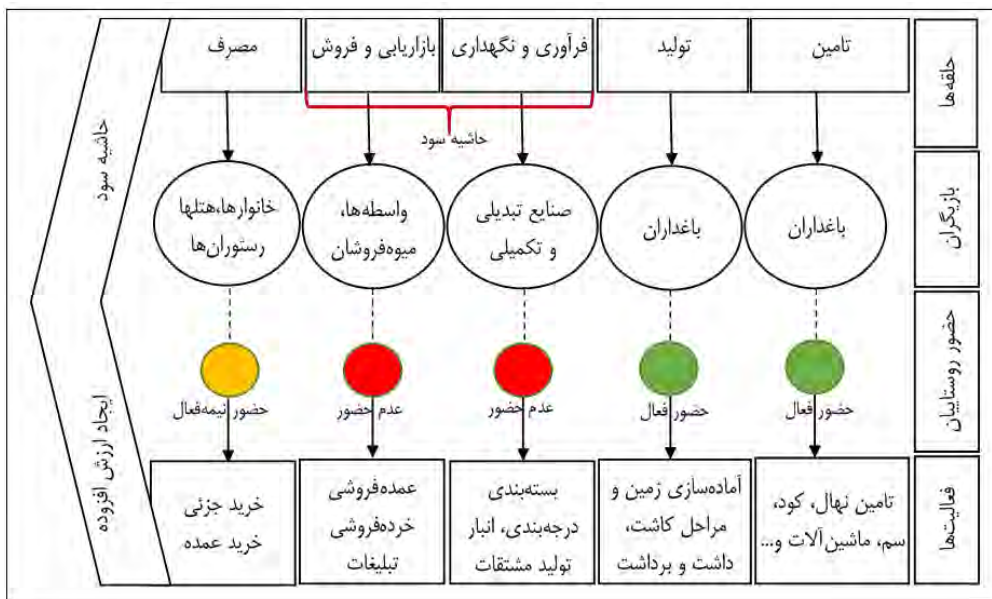
توزیع فضایی وضعیت کلی زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح بخش کوهمره نشان داد که محدوده‌های شرقی و جنوب‌شرقی بخش از وضعیت مناسبی برخوردار هستند. روستاهای باغستان کنده‌ای، دوسیران و باغستان ابوالحیات در این محدوده واقع شده‌اند. از ویژگی‌های این محدوده، کوهستانی بودن، شرایط اقلیمی مناسب، خاک مناسب، بارش باران و برف کافی می‌باشد که پتانسیل و ظرفیت بسیار خوبی جهت فعالیت باغداری به وجود آورده است. معیشت اکثر ساکنان این پهنه وابسته به فعالیت باغداری و به خصوص انجیر است. محدوده‌های شمالی و مرکزی دارای وضعیت متوسطی هستند. روستاهای چکک، موردک و ابوالحیات در این محدوده واقع شده‌اند. این محدوده به صورت پایکوهی است و اهالی علاوه بر فعالیت باغداری به فعالیت‌های زراعی نیز مشغولند. محدوده‌های غربی و جنوب‌غربی دارای وضعیت نامناسبی می‌باشند. در این محدوده با توجه به دشتی بودن منطقه، فعالیت‌های زراعی و کشت صیفی‌جات غالب است؛ به همین سبب فعالیت‌های باغداری از جمله محصول انجیر کمتر توسعه پیدا کرده است (شکل ۹).

شکل ۹. توزیع فضایی وضعیت کلی زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح روستاهای بخش کوهمره

تحلیل جایگاه ساکنان روستاهای مورد مطالعه در زنجیره ارزش محصول انجیر

بررسی وضعیت و توزیع فضایی حلقه‌های تأمین، تولید، فرآوری و نگهداری، بازاریابی و فروش و مصرف زنجیره ارزش محصول انجیر مبین این موضوع است که باغداران انجیر روستاهای بخش کوهمره در حلقه‌های تأمین و تولید که به نوعی مهم‌ترین حلقه‌ها در زنجیره ارزش محصولات باغی به حساب می‌آیند و دارای مشارکت کامل هستند. در حلقه‌های فرآوری، نگهداری، بازاریابی و فروش مشارکت مطلوبی ندارند و منفعل هستند. اگر چه برخی فعالیت‌ها به صورت محدود و سنتی در زمینه فرآوری انجام می‌شود، اما در حالت کلی به سردخانه، صنایع تبدیلی و تکمیلی دسترسی ندارند، بدون آگاهی از وضعیت بازار، هر ساله محصول خود را با قیمتی پایین به بازار عرضه کرده و ارزش افزوده کمی دریافت می‌کنند. عمده سود حاصله در این دو حلقه نصیب واسطه‌ها می‌شود. در حلقه مصرف، روستاییان حضور نیمه‌فعالی دارند، به این صورت که به طور معمول هر ساله بخشی از تولیدات باغی روستا، توسط خود روستاییان به و بخش مهمی از آن نیز در مراکز شهری توسط خانوارها، هتل‌ها، تالارها، آب میوه‌فروشی‌ها، رستوران‌ها و غیره به مصرف می‌رسد (شکل ۱۰).

شکل ۱۰. زنجیره ارزش محصول انجیر

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

کشاورزی و کسب‌وکارهای کشاورزی، در چارچوب زنجیره‌های ارزش مواد غذایی کشاورزی، نقش مهمی در تمام مراحل تولید محصولات کشاورزی از تولید در مزرعه تا رسیدن به مصرف‌کننده نهایی ایفا می‌کنند. این فعالیت‌ها باعث افزایش ارزش افزوده محصولات کشاورزی می‌شود و به رشد هم‌افزایی بخش کشاورزی و غیرکشاورزی کمک می‌کند. با این وجود کشاورزان در هر مرحله از زنجیره ارزش، از قبل از تولید تا پس از تولید و بازاریابی محصولات کشاورزی، با چالش‌های مختلفی روبرو هستند. این چالش‌ها نه تنها در روابط بین کشاورزان و خریداران بروز می‌کنند، بلکه در کل زنجیره ارزش از تولیدکننده تا مصرف‌کننده بایستی مورد توجه قرار گیرند. زنجیره ارزش به عنوان شکلی کاملتر از زنجیره تأمین، از مرحله طراحی و برنامه‌ریزی برای تولید محصول شروع می‌شود و تا مرحله مصرف و خدمات پس از فروش ادامه می‌یابد. توسعه زنجیره ارزش منجر به دسترسی به منابع و هماهنگی کارآمد و مؤثر، بویژه برای تولیدکنندگان کوچک که سرمایه کمی جهت سرمایه‌گذاری و استفاده دارند، می‌شود. توجه به زنجیره ارزش محصولات کشاورزی، منجر به ایجاد ارزش افزوده در طول زنجیره و باز توزیع مناسب ارزش حاصل شده بین فعالان اصلی زنجیره شده و افزایش درآمد و هدفمند شدن زنجیره ارزش محصول را به دنبال دارد. اما توسعه و شکل‌گیری زنجیره ارزشی جامع، نظام‌مند و سازمان‌یافته، در گرو مدیریت مناسب و نیازمند توجه جدی به تک‌تک حلقه‌های زنجیره ارزش می‌باشد؛ به عبارتی از تهیه و تأمین نهاده‌های مورد نیاز برای تولید تا مرحله تحویل محصول نهایی به مصرف‌کننده را شامل شده و اموری نظیر تولید مواد اولیه با کیفیت، مراقبت از محصول در فرایند تولید، حمل‌ونقل محصول، فرآوری، نگهداری و انبارداری، درجه‌بندی، بسته‌بندی، بازاریابی و فروش و حتی پاسخگویی مناسب به خواسته‌ها و نیازهای مشتریان را نیز در بر می‌گیرد.

با توجه به اهمیت بالایی که محصول انجیر به لحاظ سطح زیرکشت، تولید و منبع کسب‌وکار و شغل در ایران و به ویژه استان فارس دارد، تحلیل زنجیره ارزش این محصول می‌تواند منافع و مزایایی داشته باشد و در تعیین سیاست‌های توسعه در مقیاس‌های خرد و کلان مؤثر واقع شود. پژوهش حاضر وضعیت و توزیع فضایی حلقه‌های تأمین، تولید، فرآوری و نگهداری، بازاریابی و فروش و مصرف زنجیره ارزش محصول انجیر و جایگاه روستاییان را در این زنجیره در سطح روستاهای بخش کوهمره را بررسی می‌کند تا در راستای تکمیل، توسعه و ایجاد زنجیره ارزشی کارآمد، به منظور افزایش رقابت‌پذیری، برنامه‌ریزی و بر اساس آن راهکارهای مناسب اجرایی را ارائه گردد.

نتایج پژوهش مبین این موضوع است که حلقه تأمین زنجیره ارزش محصول انجیر، به لحاظ تأمین و تولید نهال، تأمین کود شیمیایی، تأمین کود حیوانی، تأمین سموم، منبع تأمین آب، تأمین ماشین‌آلات شخم و ویجین، تأمین ماشین‌آلات سم‌پاشی و تأمین ماشین‌آلات کوددهی با میانگین ۳/۶۶ (جدول ۲)، در وضعیت مناسب و قابل قبولی قرار دارد. همچنین توزیع فضایی وضعیت حلقه تأمین زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح بخش کوهمره نشان دهنده این است که محدوده شرقی بخش دارای وضعیت مناسب‌تری نسبت به محدوده‌های شمال، غرب و جنوب بخش می‌باشد. این وضعیت به دلیل سطح بالای کشت و تولید محصول انجیر در این محدوده و وابستگی شدید معیشت روستاییان می‌باشد که در این حلقه حضور فعال و مؤثری دارند. در حلقه تولید، به لحاظ دانش و نیروی انسانی، کشت نهال، روش‌های تکثیری درخت انجیر (قلمه زدن، پاجوش و پیوند)، هرس درختان، گرده‌افشانی، انجام شخم و ویجین، سم‌پاشی، کوددهی، آبیاری، کنترل بیماری‌ها و آفات و برداشت محصول با میانگین ۴/۳۶ (جدول ۲)، از وضعیت مناسب و قابل قبولی برخوردار است. روستاییان نقش مهمی در تولید این محصول دارند. توزیع فضایی وضعیت این حلقه نشان دهنده این است که محدوده‌های شرقی بخش کوهمره با توجه به کوهستانی بودن، پتانسیل بالاتری برای کاشت و تولید محصولات باغی و به طور خاص محصول انجیر دارند و در محدوده غربی بخش به دلیل داشتن موقعیت دشتی، علاوه بر کشت انجیر، محصولات زراعی مانند گندم و جو نیز کشت می‌شود و تولید محصولات باغی مانند انجیر دارای تولید و راندمان پایین‌تری می‌باشد. در حلقه فرآوری و نگهداری، به لحاظ وسایل حمل‌ونقل مورد نیاز، سردخانه‌ها، واحدهای درجه‌بندی، بسته‌بندی و صنایع تبدیلی و تکمیلی با میانگین ۲/۵۳ (جدول ۲)، از وضعیت نامناسبی برخوردار است و روستاییان در این حلقه مشارکت محدود و منفعلانه‌ای دارند. توزیع فضایی این حلقه نشان دهنده تفاوت اندک بین روستاها در سطح بخش کوهمره است. در حلقه بازاریابی و فروش، به لحاظ پیش‌فروش محصول، فروش به صورت عمده و خرده، فروش در بازار میوه و تره‌بار، فروش به واسطه‌ها، فروش به شرکت‌های تعاونی و فروش به صورت اینترنتی با میانگین ۲/۸۷ (جدول ۲)، از وضعیت نامناسبی برخوردار است. توزیع فضایی وضعیت این حلقه نشان دهنده این است که محدوده‌های شرق، شمال و تا حدودی مرکز بخش دارای وضعیت مناسب و محدوده غربی بخش دارای وضعیت نامناسب است. البته روستاییان در این حلقه آگاهی و شناخت کافی نسبت به بازار ندارند، تبلیغاتی انجام نمی‌گیرد و محصول انجیر خود را در بازار به صورت عمده و خرده به واسطه‌ها می‌فروشند و بیشترین سود حاصله به واسطه‌ها می‌رسد. در حلقه مصرف، به لحاظ مصرف محصول انجیر به صورت تازه‌خوری، خشک، فرآوری شده و به عنوان محصول دارای خواص دارویی و درمانی با میانگین ۲/۹۴ (جدول ۲)، از وضعیت نامناسبی برخوردار است. توزیع فضایی وضعیت این حلقه نشان دهنده این است که محدوده‌های شمال، شرق و تا حدودی مرکز بخش دارای وضعیت مناسب و محدوده‌های غرب و جنوب غربی بخش دارای وضعیت نامناسب است. لازم به ذکر است که محصول انجیر به صورت تازه و خشک در سطح روستاها توسط خانوارهای روستایی به مصرف می‌رسد، لیکن مصرف به صورت فرآوری شده به میزان اندکی می‌باشد. توزیع فضایی وضعیت کلی زنجیره ارزش محصول انجیر در سطح بخش کوهمره نشان دهنده این است که محدوده‌های شرقی و جنوب شرقی بخش با توجه به موقعیت طبیعی و کوهستانی بودن، شرایط آب و هوایی مناسب، خاک مناسب، بارش باران و برف در فصل‌های سرد، دارای وضعیت مناسبی برای فعالیتهای باغداری و به خصوص کشت انجیر می‌باشد. محدوده‌های شمالی و مرکزی با توجه به موقعیت طبیعی و پایکوهی بودن، علاوه بر فعالیت باغداری، زمینه را برای فعالیتهای زراعی نیز به وجود آورده است. محدوده‌های غربی و جنوب غربی با توجه به دشتی بودن منطقه، فعالیتهای زراعی و کشت صیفی‌جات نسبت به فعالیتهای باغداری بیشتر توسعه پیدا کرده است. همچنین نتایج نشان دهنده حضور روستاییان در حلقه‌های ابتدایی زنجیره ارزش محصول انجیر، یعنی تأمین و تولید هستند و صرفاً تولیدکننده محصولات خام می‌باشند. اغلب در موقعیت چانه‌زنی ضعیف‌تری در برابر سایر بازیگران زنجیره ارزش قرار دارند. روستاییان در حلقه‌های فرآوری و نگهداری و بازاریابی و فروش حضور ندارند و دلالان و واسطه‌ها بدون اینکه کم‌ترین ارزش افزوده‌ای را به محصولات تولید شده اضافه کنند، سهم بالایی از حاشیه سود حاصل شده را به دست می‌آورند. روستاییان

تحلیل توزیع فضایی زنجیره ارزش ... / رضوانی و همکاران

در حلقه مصرف حضوری نیمه‌فعال دارند و بخشی از محصول انجیر تولید شده به مصرف شخصی آن‌ها می‌رسد و بخش عمده این محصول در خارج از روستا به مصرف می‌رسد. نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های حاصل از مطالعه گلباز و همکاران (۱۳۹۹)، رعیت‌پناه و همکاران (۱۴۰۱)، چرخ‌تابیان و همکاران (۱۴۰۱)، ریاحی و نصیری زارع (۱۴۰۱)، رحمان^۱ و همکاران (۲۰۱۲)، یوهانس^۲ (۲۰۱۸)، ژائو^۳ و همکاران (۲۰۱۹) و ناصر و همکاران (۲۰۱۹) همسو است.

در جهت بهبود کمیت، کیفیت، توسعه و تکمیل زنجیره ارزش محصول انجیر، متناسب با وضعیت و شرایط بخش کوهمره، راهبردها و پیشنهادهاتی ارائه می‌شود که عبارتند از: اقدامات حمایتی دولت از خرید محصول انجیر، ارائه وام و تسهیلات با بهره کم، تشکیل شرکت تعاونی تولید انجیر در سطح منطقه، حمایت بخش خصوصی و دولتی از صادرات محصول، تشکیل اتحادیه باغداران روستایی، ایجاد انگیزه برای مشورت و مشارکت روستائیان در مباحث مربوط به محصول، حمایت دهیاری و شورای روستا و بخش در امور بازاریابی محصول انجیر، توجه خاص به بیمه فعالان و محصول انجیر در سطح بخش کوهمره و دسترسی بهره‌برداران محصول انجیر به مشاوران متخصص، برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی در راستای بهبود کمیت، کیفیت و بهره‌وری محصول انجیر، راه‌اندازی نشریه ای ویژه در زمینه تولید و فروش محصولات باغی انجیر، برگزاری جشنواره‌های سالانه در زمینه تولید و فروش محصول با حمایت دولت و فعالان بخش خصوصی، آگاه‌سازی باغداران روستایی از ارزش محصول، کمینه کردن نظام سلف‌خری، افزایش تولید در واحد سطح توسط باغداران، تشکیل بانک اطلاعات انجیر توسط جهاد کشاورزی و ثبت امور مربوط به تحقیقات محصول، ایجاد نظام جامع اطلاع رسانی محصولات کشاورزی در سطوح محلی و منطقه‌ای، تشکیل صندوق پس‌انداز روستایی توسط باغداران و اختصاص سهمی از فروش سالانه محصول به این صندوق، ایجاد مزارع تولید نهال محصول، نظارت شرکت خدمات حمایتی کشاورزی بر توزیع سموم و کودهای شیمیایی، احداث کارگاه‌های مرتبط با مراکز درجه‌بندی، بسته‌بندی، فرآوری، بهسازی جاده‌های بین باغی روستاها، اختصاص وسیله حمل بار محصول با توجه به فاصله باغ‌های انجیر تا روستا، ایجاد سازوکاری جهت گردشگری کشاورزی در سطح منطقه.

حامی مالی

بنا به اظهار نظر نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تدوین مقاله حاضر سهم و نقش برابر داشته‌اند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکت آنها در این مقاله تشکر و قدرانی می‌نمایند.

منابع

- ابراهیمی، محمد صادق؛ اسعدی‌خوب، سید مهدی؛ خاتون‌آبادی، سیداحمد. (۱۳۹۹). تحلیل فضایی توسعه کشاورزی در شهرستان بهبهان. روستا و توسعه پایدار فضا، ۲۱(۲)، ۴۱-۶۰.
- اسداله‌پور، علی. (۱۴۰۲). توسعه مدل کسب‌وکار مطلوب در زنجیره ارزش محصولات برنج در استان مازندران. ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۱۹(۱)، ۱۹۱-۲۰۵.

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۵، شماره ۱۷، ۴۳-۶۳، پاییز ۱۴۰۳.

- اسدپور، حسن؛ و اسداله‌پور، علی. (۱۳۹۹). توسعه زنجیره ارزش پایدار محصولات باغبانی در ایران با تأکید بر صادرات، هشتمین کنگره ملی علوم ترویج و آموزش کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست پایدار، کرج، ۶ و ۷ آبان، ۱۵۰-۱۳۷.
- اصغری لقمجانی، صادق؛ پورجعفرآبادی، مهدیه؛ و پوراابراهیمی، فاطمه. (۱۳۹۵). نقش محصولات استراتژیک در معیشت خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: کشت پسته در شهرستان سیرجان). تحقیقات جغرافیایی، ۳۱(۲)، ۷۵-۵۰.
- آقاصغری، حنا. (۱۴۰۱). ضرورت بازنگری در سیاست‌های توسعه زنجیره ارزش محصولات کشاورزی کشور، مبتنی بر ملاحظات فقرزدایی و پایداری؛ «درس آموخته‌هایی از سند صندوق بین‌المللی توسعه کشاورزی»، نشریه گزارش‌های کارشناسی (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی)، ۱۱۶-۸۵.
- ایزدی، علی؛ و قنبری، سیروس. (۱۴۰۰). کارآفرینی کشاورزی و توسعه مناطق روستایی (مورد مطالعه: دهستان رشتخوار). روستا و توسعه پایدار فضا، ۱۲(۱)، ۳۸-۱۹.
- چرخ‌تاییان، طاهره؛ مجردی، غلامرضا؛ گبرسنت، گیما؛ و قلی‌زاده، حیدر. (۱۴۰۱). تحلیل کیفی چالش‌های پیش روی تشکیل زنجیره ارزش سیب زمینی در استان همدان (مورد کشاورزان پیشرو). ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۱۱۸(۱)، ۶۵-۴۹.
- حافظنیا، محمدرضا. (۱۳۹۲). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، چاپ نوزدهم، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- حسن‌پور، بهروز. (۱۴۰۲). تشکیل و توسعه زنجیره ارزش کشاورزی، راهکار ساماندهی بازار محصولات کشاورزی، فصلنامه علمی- پژوهشی اقتصاد کشاورزی، دوره ۱۵، ۷۶-۸۸.
- حسن‌پور، بهروز؛ و زارع، ابراهیم. (۱۳۹۹). آشنایی با زنجیره ارزش کشاورزی. سازمان جهاد کشاورزی استان فارس، نشریه ترویجی، ۳۴-۱.
- رضائی، روح‌اله؛ مهاجر، عصمت؛ صفا، لیلا؛ برزگر، طاهره؛ و خسروی، یونس. (۱۴۰۱). مدلسازی کیفی مشکلات زنجیره ارزش محصولات گلخانه‌ای در استان زنجان. ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۱۸(۲)، ۱۷-۱.
- رعیت‌پناه، غلامرضا؛ مجردی، غلامرضا؛ کرمی دهکردی، اسماعیل؛ و امیری لاریجانی، بهمن. (۱۴۰۱). بررسی مشکلات زنجیره ارزش برنج در استان مازندران از دیدگاه کشاورزان. مطالعه موردی: روستاهای دارکلا و پنبه چوله. پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، ۱۱۵(۱)، ۵۰-۶۴.
- رمضان‌نیا، فریبا؛ علوی‌زاده، سید امیرمحمد؛ سلطانی‌مقدس، ریحانه. (۱۳۹۷). تحلیل نقش باغداری در توسعه پایدار روستایی با تأکید بر کشت پسته دهستان شهرآباد، شهرستان بردسکن. جغرافیا و روابط انسانی، ۲۱(۲)، ۲۷۲-۲۵۱.
- رومیانی، احمد؛ حسینی کهنوج، سیدرضا؛ و خراج، محمد. (۱۴۰۲). استراتژی مؤثر بازاریابی محصولات گلخانه‌ای در مناطق روستایی شهرستان جیرفت با تأکید بر مدل SWOT و QSPM. پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۴(۱۲)، ۱۲۰-۱۰۵.
- ریاحی، وحید؛ سعید نصیری‌زارع. (۱۴۰۱). بررسی موانع کارایی زنجیره ارزش محصول زیتون در نواحی روستایی شهرستان طارم. ایران. پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۱۱(۲)، ۸۱-۹۹.
- سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، ۱۴۰۱.
- سپاهیان، عبدالماجد؛ حسینی، سیدمهدی؛ و دادرس مقدم، امیر. (۱۴۰۰). عوامل مؤثر بر شبکه زنجیره تأمین (بازار) محصولات موز و انبه در نواحی روستایی استان سیستان و بلوچستان. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۱۰(۳۶)، ۴۸-۲۳.
- شهرکی، شقایق؛ گرگین، سعید؛ شریف‌زاده، محمدشریف؛ عبدالله‌زاده، غلامحسین؛ کشیری، حدیث؛ و شهرکی، محبوبه. (۱۳۹۸). تحلیل زنجیره ارزش کسب‌وکارهای شبلاتی با رویکرد کارآفرینی، مطالعه تعاونی‌های صیادی پره استان گلستان. کارآفرینی در کشاورزی، ۶(۴)، ۱۶-۱.
- فقیه، حسین؛ و ثابت سروستانی، جعفر. (۱۳۸۰). انجیر، کاشت، داشت، برداشت. چاپ اول. شیراز: راهگشا.
- قاسمی، مریم، و بخشی شادمهری، فاطمه. (۱۳۹۷). راهبردهای توسعه زنجیره ارزش انار در شهرستان مه ولات با استفاده از ابزارهای برنامه‌ریزی استراتژیک. اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۲۶(۱۰۴)، ۱۳۳-۱۰۳.
- گلیباز، سیده شیرین؛ کرمی دهکردی، اسماعیل؛ و اصغری، محمدرضا. (۱۳۹۹). تحلیل چالش‌های زنجیره ارزش انگور. مطالعه موردی در استان آذربایجان غربی، پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، ۱۱۳(۴)، ۷۷-۵۳.
- محمدنژاد، محمد؛ کرمی، حسین؛ حسین‌پور، مهدی؛ بخش، میلاد؛ و امامی ال اقا، سحر. (۱۴۰۰). تحلیل وضعیت زنجیره ارزش صنایع تولیدی عسل در استان کرمانشاه. راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی، ۸(۱۶)، ۴۳-۳۷.
- مرکز آمار ایران. (۱۴۰۰). سالنامه آماری کشور.
- مظهری، محمد؛ و رسول‌زاده، مریم. (۱۴۰۰). تحلیل زنجیره ارزش گل محمدی در استان خراسان رضوی. اقتصاد و توسعه کشاورزی، ۳۵(۳)، ۳۰۶-۲۹۱.

تحلیل توزیع فضایی زنجیره ارزش ... / رضوانی و همکاران

موسی‌زاده، نبی؛ توکلی، جعفر. (۱۴۰۲). واکاوی تأثیر شیوع پاندمی کووید ۱۹ بر زنجیره تأمین محصولات کشاورزی روستاهای استان کرمانشاه. پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۴ (۱۲)، ۲۴-۴۷.

ورمزیاری، حجت؛ رستمی، فرحناز؛ صمدی، محسن؛ و بنی‌اسدی، مصطفی. (۱۳۹۵). تحلیل موانع و راهکارهای توسعه عدالت‌محور صنایع کشاورزی در ایران. تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۴۷ (۲)، ۴۷۹-۴۹۸.

Andre Devaux, Maximo Torero, Jason Donovan, Douglas Horton, (2018). Agricultural innovation and inclusive value-chain development: a review. Journal of Agribusiness in Developing and Emerging Economies, 8(1), 99-123.

Ayele, A. Erchafo, T. Bashe, A & Tesfayohannes, S. (2021). Value chain analysis of wheat in Duna district, Hadiya zone, Southern Ethiopia, Heliyon 7, 1-8.

Berthe, A., & Grouiez, P. (2020). Small farm upgrading in GVC: A strategic perspective, (halshs-02953123).

FAO. (2022). Crops and livestock products undoBack to domains. <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL/visualize>

Gebre, G.G., Rik, E., Kijne, A. (2020). Analysis of banana value chain in Ethiopia: Approaches to sustainable value chain development, Cogent Food & Agriculture, 6(1), 1-31.

Kaplinsky R., and Morris M. (2001). A Handbook for value chain Research, IDRC, Ottawa. 120 pages.

Khanal, R., Dhakal, C. (2020). VALUE CHAIN ANALYSIS OF CUCUMBER IN ARGHAKHANCI, NEPAL, Journal of Agriculture and Forestry University, 4, 295-302.

Miguel, A., Speelmanb, S., Desseinb, J., & Huylensbroeckb, G. (2017). Assessment of socio-economic configuration of value chains: A proposed analysis framework to facilitate integration of small rural producers with global agribusiness, International Food and Agribusiness Management Review, 20(1), 25- 43.

Naseer, M.A.R., Ashfaq, M., Hassan, S., Abbas, A., Razzaq, A., Mehdi, M., Ariyawardana, A., & Anwar, M. (2019). Critical issues at the upstream level in sustainable supply chain management of agri-food industries: Evidence from Pakistan's citrus industry. Sustainability, 11(1326), 1-19.

Ndlovu, P. N., Thamaga-Chitja, J. M., and Ojo, T. O. (2021). Factors influencing the level of vegetable value chain participation and implications on smallholder farmers in Swayimane KwaZulu-Natal. Land Use Policy, 109, 105611.

Rehman, S., Selvaraj, M., & Syed Ibrahim, M. (2012). Indian agricultural marketing- a review. Asian Journal of Agriculture and Rural Development, 2(1), 69-75.

Ricciotti, F. (2020). From value chain to value network: A systematic literature review. Management Review Quarterly, 70(2), 191-212. DOI:10.1007/s11301-019-00164-7

Rikitu, A. (2018). Analysis of Tomato Value Chain: The Case of Toke Kutaye District, West Shawa Zone, Oromia National, Regional Stat, American Research Journal of Agriculture, 4(1), 1-15.

Takahashi, K. & Barrett, C.B. (2014). The system of rice intensification and its impacts on household income and child schooling: evidence from rural Indonesia. American Journal of Agricultural Economics, 96(1), 269-289. DOI:10.1093/ajae/aat086

Yohannes, B. (2018). Review of value chain analysis of potato in Ethiopia. International Journal of Advances in Scientific Research and Engineering, 4(4), 8-17.

Zhao, G., Liu, S., Lopez, C., Lu, H., Elgueta, S., Chen, H., & Boshkoska, B. M. (2019). Blockchain technology in agri-food value chain management: A synthesis of applications, challenges and future research directions. Computers in Industry, 109: 83-99.

پرتال جامع علوم انسانی